

POKRET POLET

#EY
ZA TEBE

SOCIJALNO PREDUZETNIŠTVO

**Socijalno preduzetništvo u Čačku –
prilika za efikasno i dugoročno
osnaživanje ranjivih grupa**

Socijalno preduzetništvo u Čačku - prilika za efikasno i dugoročno osnaživanje ranjivih grupa

Autorka: Marija Stojadinović

Organizacija: Centar za monitoring i aktivizam – CEMA

Mentorka: Zorana Milovanović

Rezime

Predlog javne politike obuhvata analizu potreba za izmenu javnih politika i kreiranjem i usvajanjem novih kojima će se adekvatno regulisati osnivanje i rad socijalnih preduzeća u gradu Čačku. Dugoročni cilj ovih politika predstavlja osnaživanje osetljivih i marginalizovanih grupa, doprinos održivom razvoju i unapređenje socijalne inkluzije u ovim lokalnim zajednicama.

Osetljive grupe, uključujući žene 45+ i osobe sa invaliditetom, često su zapostavljene i neophodna je veća podrška za njihovu integraciju u radne i društvene procese lokalnih zajednica. Socijalno preduzetništvo, iako nov model poslovanja sa društvenim uticajem u kontekstu javnih politika, predstavlja prisutnu praksu u zajednici. Inicijative socijalnog preduzetništva potiču iz privatnog sektora i podstiču razvoj inovacije što predstavlja direktnu korist i za državu i društvo. Ove inicijative često su efikasnije u pogledu socijalne i radne integracije osetljivih grupa, za razliku od često nesamoodrživih državnih programa. Organizacije koje se bave osnaživanjem osetljivih grupa prepoznale su potrebu za alternativnim rešenjima koja zadovoljavaju potrebe korisnika i uveravaju organe javne vlasti da je reč o efikasnom i održivom modelu poslovanja.

Socijalna preduzeća, zvanično prepoznata zakonom iz 2022. godine, koriste postojeće resurse iz lokalne zajednice, ali je za njihov razvoj neophodna zainteresovanost i aktivno učešće jedinica lokalne samouprave u pronalaženju što adekvatnijih i na model poslovanja socijalnih preduzeća senzibilisanih mera podrške.

U predlogu javne politike, sadržana je analiza stanja i javnih politika u oblasti socijalnog preduzetništva i socijalne i radne uključenosti marginalizovanih i osetljivih grupa u gradu Čačku, primeri dobre prakse lokalnih zajednica u EU, kao i rešenja i konkretne preporuke za unapređenje stanja.

Ključne reči: socijalno preduzetništvo, Grad Čačak, lokalna samouprava, inkluzija, zapošljavanje, osobe sa invaliditetom, žene 45+, marginalizovane grupe, lokalna zajednica

Uvod

Socijalno preduzetništvo unelo je nove pristupe u rešavanju društvenih problema i među kreatorima politika i među praktičarima – najpre zato što je motivisano stvaranjem pozitivnog društvenog uticaja u zajednici, za razliku od tradicionalnog preduzetništva koje teži ostvarivanju

profita¹. Budući da je reč o razvojnoj oblasti, definicija socijalnog preduzetništva je podložna promenama. Termin koji se u svojoj srži podudara sa modelom socijalnog preduzetništva jeste „ne za profit (eng. not-for-profit)²” organizacija. To upućuje na činjenicu da ona ostvaruje profit, ali se njegova raspodela razlikuje u odnosu na komercijalna preduzeća, u okviru kojih profit sleduje isključivo vlasniku. Naime, kod socijalnih preduzeća, ostvareni profit alocira se na programe za dalje davanje doprinosa rešavanju specifičnog društvenog problema ili izazova za koje se socijalno preduzeće opredelilo.

Ovaj specifičan vid preduzeća u Evropi počeo je da se razvija kao alternativni odgovor na izazove proistekle iz krize modela države blagostanja koji su učinili da javne usluge koje su pružale javne institucije budu ograničene u domenima pristupačnosti i zastupljenosti za sve ciljne grupe³. Naime, tradicionalni pristup u vidu sistema socijalne zaštite nije adekvatno odgovarao na potrebe korisnika niti je imao dovoljno javnih resursa za rešavanje problema različitih društvenih grupa. Praksa ranih socijalnih preduzeća, naročito u pružanju socijalnih usluga, ponudila je efikasnu, inovativnu i održivu alternativu, te je uspostavljanje odgovarajućeg pravnog okvira bio logičan naredni korak za njihovo utemeljivanje i razvoj. Ovaj trend preneo se u Srbiju tokom procesa razvoja civilnog društva od 2000ih godina. Organizacije civilnog društva godinama unazad ukazuju na važnost uvođenja novih modela poslovanja u cilju izgradnje socijalne kohezije i aktivno oblikuju svoje aktivnosti u tom pravcu, što je u velikoj meri podstaknuto kroz definisanje prioriternih područja Evropskog socijalnog fonda (ESF) 2021-2027⁴. Socijalno preduzetništvo značajna je tema i u procesu evropskih integracija Republike Srbije o kojoj se pregovara najpre u poglavlju 19 - Socijalna politika i zapošljavanje, budući da doprinosi socijalnoj inkluziji i zapošljavanju marginalizovanih i osetljivih grupa. Istovremeno, oblast socijalnog preduzetništva prisutna je i u drugim razvojnim segmentima politike i reformskim procesima, s obzirom na to da doprinosi i razvoju ljudskih resursa i unapređenju ekonomske situacije u društvu. Upravo to je reflektovano

¹ Markuš, R. (2016). *Socijalno preduzetništvo – Teorija i praksa*. NVO Svjetionik i AECD, Prijedor. https://www.blc.edu.ba/wp-content/uploads/2016/12/Zbornik-radova_Socijalno-preduzetnistvo.pdf (poslednji put pristupljeno 28.05.2025.)

² Hinton, J. B. (2020). "Fit for purpose? Clarifying the critical role of profit for sustainability", *Journal of Political Ecology*, 27(1), pp. 236-262. doi: <https://doi.org/10.2458/v27i1.23502>

³ Velev, B. (2020). *Socijalno preduzetništvo – Modeli, komparativna praksa i pravni okvir socijalnog preduzetništva u Srbiji*. Grupa 484, Beograd. <https://www.grupa484.org.rs/h-content/uploads/2020/04/sp-modeli-i-komparativna-praksa-grupa-484.pdf> (poslednji put pristupljeno 28.05.2025.)

⁴ Sekulović, I. (2020). *Evropski socijalni fond za Zapadni Balkan*. Fondacija Centar za demokratiju, Beograd. <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/FCD-Evropski-socijalni-fond-za-Zapadni-Balkan-by-Ivan-Sekulovic.pdf> (poslednji put pristupljeno 28.05.2025.)

i u Programu ekonomskih reformi Srbije (ERP) 2024-2026⁵, u okviru kojeg je socijalno preduzetništvo prepoznato kao model za podsticanje društveno odgovornog poslovanja, pri čemu se vodi računa o socijalnoj i radnoj inkluziji pripadnika društveno osetljivih grupa i zadovoljenju njihovih potreba.

Nakon usvajanja Zakona o socijalnom preduzetništvu⁶ (dalje: Zakon) u februaru 2022. godine i formiranja Saveta za razvoj socijalnog preduzetništva u maju 2022. godine, poslednji u nizu sistemskih koraka institucija ka punoj implementaciji Zakona predstavlja usvajanje Programa razvoja socijalnog preduzetništva za period od 2023. do 2028. godine (dalje: Nacrt predloga programa⁷), koji bi unapredio operativno poslovanje ovih entiteta.

Međutim, dok je izrada Nacrta predloga Programa u procesu, jedinice lokalne samouprave mogu u postojeće Lokalne akcione planove uneti dopune odredbi kojima se podstiče osnivanje i razvoj socijalnog preduzetništva uz jasno definisane kriterijume. Ovakav pristup lokalnih institucija osigurao bi adekvatnost mera politika u skladu sa lokalnim specifičnostima i zahtevima, i značajno doprineo povećanju konkurentnosti, održivosti i kvaliteta poslovanja socijalnih preduzeća, što bi posledično uticalo i na uvećanje dostupnosti kvalitetnih socijalnih usluga i prilika za zapošljavanje marginalizovanih grupa među stanovništvom u lokalnim zajednicama.

Konkretno u slučaju Grada Čačka, u skladu sa Zakonom o zapošljavanju i osiguranju od nezaposlenosti u periodu od 2021. do 2023. godine, predviđeno je finansiranje mera aktivne politike zapošljavanja, među kojima su subvencije za zapošljavanje nezaposlenih lica iz kategorije teže zapošljivih (osobe sa invaliditetom, žene 45+), kao i subvencije za samozapošljavanje, koje uključuju osnivanje zadruga i drugih oblika preduzetništva u delatnostima definisanim u skladu sa potrebama lokalnog ekonomskog razvoja⁸. Navedene mere reflektuju prepoznavanje značaja zapošljavanja pomenutih teže zapošljivih kategorija, a i u direktnoj su korelaciji sa naporima koje

⁵ Ministarstvo finansija Republike Srbije (2024). *Program ekonomskih reformi (ERP) 2024-2026*. <https://mfin.gov.rs/sr/dokumenti2-1/program-ekonomskih-reformi-erp-1> (poslednji put pristupljeno 28.05.2025.)

⁶ Službeni glasnik Republike Srbije, *Zakon o socijalnom preduzetništvu*. Beograd: Službeni glasnik, 14/2022, 2002. dostupno na: [https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2022/14/7/\(poslednji put pristupljeno 28.05.2025.\)reg](https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2022/14/7/(poslednji%20put%20pristupljeno%2028.05.2025.)reg)

⁷ Koalicija za razvoj socijalnog preduzetništva (2022). *Verzija Nacrta Programa razvoja socijalnog preduzetništva izrađena od strane civilnog društva i predata Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja u decembru 2022. godine*. Beograd: Koalicija za razvoj socijalnog preduzetništva.

⁸ Akcioni plan zapošljavanja grada Čačka za period od 2021. do 2023. godine (2021). *Službeni list grada Čačka*. https://www.eupropisi.com/dokumenti/CA_009_2021_001.pdf (poslednji put pristupljeno 28.05.2025.)

ulažu i socijalna preduzeća, te ove mere predstavljaju prostor za prepoznavanje i socijalnih preduzeća na listi prioriteta lokalnih planskih dokumenata u oblasti zapošljavanja.

Opis problema i kontekst

Zakon o socijalnom preduzetništvu iz 2022. godine uspostavio je pravni okvir za oko 500 preduzeća u Srbiji koji posluju unutar ove oblasti. Zakon je usklađen sa regulatornom praksom EU i obezbeđuje da nijedno socijalno preduzeće ne bude isključeno, budući da obuhvata širu definiciju društvenog uticaja socijalnih preduzeća nego što je to slučaj, recimo, u Sloveniji, gde se pandan ovog zakona najpre odnosi na socijalna preduzeća koja se bave zapošljavanjem.⁹

Usvojeni Zakon predstavlja korak napred, ali bez konkretne implementacije mera podrške na lokalnom nivou, ovaj dokument neće značajno uticati na razvoj socijalnih preduzeća i osnivanje novih. U praksi, lokalne samouprave kao što je Grad Čačak ne prepoznaju socijalno preduzetništvo kao važan faktor razvoja zajednice, što se odražava kroz nedostatak programa ili strategija koje bi podržavale ovaj sektor, a zatim reflektuje u nerazvijenoj praksi poslovanja socijalnih preduzeća u gradu i okolini.

Broj nezaposlenih lica u gradu Čačku u 2021. godini bio je 5.280, od čega je 58.83% bilo nezaposlenih žena. U cilju zaustavljanja pada broja radno sposobnih, u Izveštaju o radu Centra za socijalni rad grada Čačka ukazuje se na neophodnost da se pozitivnim merama omogući radno angažovanje teže zapošljivih kategorija.¹⁰ Osim toga, broj korisnika Centra povećao se u odnosu na prethodnu godinu i u 2022. iznosio je 8.836 korisnika, od čega osobe sa invaliditetom čine 16%.¹¹

Prema istraživanju sprovedenom krajem 2023. godine, u kojem je učestvovalo preko 300 preduzeća širom Srbije, gotovo 87% firmi izražava zabrinutost u vezi sa zapošljavanjem osoba sa

⁹ Markuš, R. (2016). *Socijalno preduzetništvo – Teorija i praksa*. NVO Svjetionik i AECD, Prijedor. https://www.blc.edu.ba/wp-content/uploads/2016/12/Zbornik-radova_Socijalno-preduzetnistvo.pdf (poslednji put pristupljeno 28.05.2025.)

¹⁰ Centar za socijalni rad grada Čačka (2022). *Izveštaj o radu Centra za socijalni rad grada Čačka za 2022. godinu.*, <https://csrcacak.rs/images/documents/programi-izvestaji/izvestaj-2022-konacno.pdf> (poslednji put pristupljeno 28.05.2025.)

¹¹ Ibid.

invaliditetom. Ovaj podatak jasno ukazuje na potrebu za dodatnim naporima u oblasti socijalne i ekonomske inkluzije.¹²

Pozadina problema

Rezultati CEMA istraživanja o informisanosti građana o socijalnom preduzetništvu pokazali su da čak 60.5% ispitanih građana najveću podršku u osnivanju ili razvoju socijalnog preduzeća očekuju od lokalnih samouprava, a potom od nadležnih ministarstva (53.9%). Kao glavni vid podrške, gotovo polovina ispitanika ističe finansijske subvencije.

Među ispitanicima koji su iskazali najveće interesovanje za ovaj inovativni model poslovanja istakla se grupa nezaposlenih žena starosne dobi 45-64 godine, što ne čudi budući da se njihov broj u Srbiji procenjuje na pola miliona¹³. Ipak, poslodavci ih neretko diskriminišu pri zapošljavanju, o čemu svedoče i podaci iz Q3 2023. godine, koji potvrđuju da žene imaju nižu stopu aktivnosti na tržištu rada (49%) u odnosu na muškarce (63%). Kada je reč o stopi zaposlenosti, i tu je primetan rodni jaz u korist zaposlenih muškaraca (57,6%) u odnosu na žene (44,3%). Situacija je još drastičnija u kontekstu samozaposlenosti, gde je učešće žena 22,3% u poređenju sa 77,7% samozaposlenih muškaraca. Kada je reč o neplaćenom porodičnom radu, žene su većina sa učešćem od 73,8%, dok muškarci čine 26,2%.¹⁴

Ova neravnoteža može imati dublje socijalne i ekonomske posledice, stvarajući potrebu za ciljanim merama koje će podržati veće učešće žena u radnoj snazi i promovisati rodnu ravnopravnost; i ne samo žena već i drugih marginalizovanih i osetljivih grupa, kao što su osobe sa invaliditetom ili građani/ke koji su završili svoj radni vek, a primorani su da potraže dodatne izvore prihoda usled aktuelne ekonomske krize¹⁵.

¹² Cemaforum.rs. *Grad Čačak ima šansu da postane lider u socijalnom preduzetništvu u Srbiji.* [https://www.cema.rs/sr/vest/857/Grad-%C4%8Ca%C4%8Dak-ima-%C5%A1ansu-da-postane-lider-u-socijalnom-preduzetni%C5%A1tvu-u-Srbiji-\(7\)/](https://www.cema.rs/sr/vest/857/Grad-%C4%8Ca%C4%8Dak-ima-%C5%A1ansu-da-postane-lider-u-socijalnom-preduzetni%C5%A1tvu-u-Srbiji-(7)/) (poslednji put pristupljeno 28.05.2025.)

¹³ Kojanović, S. i Krnetić, D. (2022). *Socijalno preduzetništvo – Treći stub ekonomije.* Centar za monitoring i aktivizam (CEMA), Čačak. <https://www.cema.rs/docs/1671014309-Istrazivanje%20-%20Socijalno%20preduzetnistvo%20-%20treci%20stub%20ekonomije.pdf> (poslednji put pristupljeno 28.05.2025.)

¹⁴ Ministarstvo finansija Republike Srbije (2024). *Program ekonomskih reformi (ERP) 2024-2026.* https://www.mfin.gov.rs/upload/media/22lzOH_65a9291613f9d.pdf (poslednji put pristupljeno 28.05.2025.)

¹⁵ Kojanović, S. i Krnetić, D. (2022). *Socijalno preduzetništvo – Treći stub ekonomije.* Centar za monitoring i aktivizam (CEMA), Čačak. <https://www.cema.rs/docs/1671014309-Istrazivanje%20-%20Socijalno%20preduzetnistvo%20-%20treci%20stub%20ekonomije.pdf> (poslednji put pristupljeno 28.05.2025.)

Sadašnji status problema - analiza dokumenata javnih politika koje se odnose na problem u RS

U proteklim godinama započet je proces izrade nove Strategije socijalne zaštite na nacionalnom nivou čije je usvajanje planirano za drugi kvartal 2024. godine. Trenutno se radi na izradi Nacrta akcionog plana za Strategiju deinstitucionalizacije i razvoja usluga socijalne zaštite u zajednici koji će predstavljati put za transformaciju institucija za smeštaj u pružaoce usluga u zajednici. Takođe, usvojen je Akcioni plan za sprovođenje Strategije unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine.

Podsticanje društveno odgovornog poslovanja obezbeđeno je primenom Zakona o socijalnom preduzetništvu. Registrovanje socijalnih preduzeća u Agenciji za privredne registre omogućeno je od novembra 2022. godine, pri čemu su podaci pokazali da je do kraja 2023. godine registrovano 16 novih socijalnih preduzeća¹⁶. Formiran je i Savet za socijalno preduzetništvo, koji ima ključnu ulogu u davanju smernica za dalje unapređenje ovog sektora, uključujući i kreiranje Programa razvoja socijalnog preduzetništva.

Aktuelni Zakon o javnim nabavkama, koji je stupio na snagu 1. jula 2020. godine, omogućava sprovođenje nabavki u kojima učestvuju isključivo subjekti namenjeni zapošljavanju osoba sa invaliditetom, pod uslovom da čine polovinu zaposlenih, što se označava kao rezervisana javna nabavka. Prema Zakonu o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, poslodavac se oslobađa obaveze zapošljavanja jedne osobe sa invaliditetom na 12 meseci ako sklopi ugovor sa preduzećem za profesionalnu rehabilitaciju. Dodatno, rezervisane javne nabavke mogu se odnositi i na subjekte sa registrovanim statusom socijalnog preduzeća kao ponuđače pri rezervisanim javnim nabavkama.

Nakon višestrukih sastanaka CEMA sa Centrom za socijalni rad, Nacionalnom službom za zapošljavanje - Čačak (NSZ) i Regionalnom privrednom komorom, kao i predavljanja inicijative zameniku gradonačelnika Čačka i gradskom većniku zaduženom za socijalnu politiku, objavljen je krovni lokalni dokument – **Nacrt Plana razvoja grada Čačka za period 2023-2030.**

¹⁶ Paragraf.rs. *Zakon o socijalnom preduzetništvu: Srbija još nema strategiju razvoja socijalnog preduzetništva. To je razlog zašto se mali broj onih koji posluju na tim principima registruje u APR-u.* <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/151123/151123-vest9.html> (poslednji put pristupljeno 28.05.2025.)

Značaj socijalnog preduzetništva pomenut je u tački 2.8.8: „Grad Čačak je prepoznao značaj postojanja subjekata socijalnog preduzetništva i u narednom periodu će raditi na stvaranju ambijenta u kome bi, u skladu sa zakonskim mogućnostima i principima pozitivne diskriminacije, omogućio ovim subjektima da budu konkurentni prilikom nabavke različitih vrsta dobara i usluga od strane javnih institucija, preduzeća i ustanova.“

Pored pomenutog dokumenta, od ključnog značaja je i **Akcionni plan zapošljavanja grada Čačka** kojim se definišu prioriteti i mere za unapređenje zapošljavanja i smanjenje nezaposlenosti. Prema odredbama člana 60 Zakona o zapošljavanju, lokalne samouprave koje obezbede više od polovine sredstava određenih programa mogu zatražiti isti iznos sredstava od nadležnog Ministarstva. Ovo omogućava da, ukoliko grad Čačak podrži inicijativu, dvostruko veći broj građana bude obuhvaćen podsticajnim merama.

Međutim, uprkos ovim strateškim dokumentima, trenutno nema konkretnih mera politike u Čačku kojima se ciljano sprovodi podrška razvoju postojećih i osnivanju novih socijalnih preduzeća. U dokumentima na sajtu grada Čačka i na Portalu JN, u planovima javnih nabavki 2019-2023, nije pronađen segment rezervisanih javnih nabavki. Iako je u 2021. i 2022. godini više od dve milijarde dinara potrošeno na javne nabavke, Grad Čačak nije planirao nijednu socijalnu javnu nabavku.

Uporedna praksa iz zemalja EU ili regiona

Pozitivna iskustva drugih zemalja u ovoj oblasti pokazuju da je sektor socijalnog preduzetništva prepoznat u EU kao jedan od najefikasnijih načina za rešavanje problema društveno osetljivih grupa.¹⁷ Prema podacima koje je objavila EU Komisija krajem 2021. godine, u EU deluje 2,8 miliona subjekata socijalnog preduzetništva, koji zajedno obezbeđuju preko 13,6 miliona radnih mesta. Zaposleni u ovom sektoru čine između 0,6 i 9,9% svih radnih mesta među zemljama članicama EU.¹⁸

U Programu ekonomskih reformi za period 2024-2026. godine koji je Vlada Srbije usvojila krajem decembra 2023, navodi se da stopa učešća odraslog stanovništva u obrazovanju i obuci u Srbiji

¹⁷ Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Republike Srbije (2023). *Program razvoja socijalnog preduzetništva u Republici Srbiji za period od 2023. do 2028. godine i Akcionni plan za njegovo sprovođenje u periodu 2023. do 2025. godine.*

¹⁸ Ibid.

iznosi svega 5,2%, što je značajno niže u odnosu na prosek EU (11,9%), te da je ulaganje u obrazovanje odraslih neophodno, s obzirom na postojeću neusklađenost veština na tržištu rada.¹⁹

Dobar primer efikasnog projekta koji su podržale hrvatske opštine Benkovac, Glina i Donji Lapovac, finansiranog iz ESF, predstavlja „Od vrata do vrata – dostupne usluge za dostojanstvenu treću dob“, koji omogućava besplatnu uslugu prevoza i pratnje za starije osobe (65+) kako bi obavile poslove van svojih domova.²⁰ Programom „Učinkoviti ljudski potencijali 2021-2027“, finansiranog iz ESF, prepoznat je nedostatak svesti o potrebama za specifičnim tipom stručnog usavršavanja, sa fokusom na socijalnu inkluziju osoba starijih od 54 godine, i predviđen je niz konkursa koji za cilj imaju osnaživanje ove grupe građana ulaganjem u njihove veštine i putem neformalnih edukacija.²¹

U Italiji, na primer, primenom tzv. „socijalne klauzule“, omogućeno je socijalnim preduzećima da imaju poseban položaj prilikom tendera za javne nabavke. Ova klauzula daje prednost socijalnim preduzećima u odnosu na tradicionalne kompanije, čime se osigurava da se određene društvene potrebe zadovoljavaju kroz javne nabavke. Na taj način, one postaju ključni mehanizam podrške socijalnom preduzetništvu, omogućavajući im da integrišu svoje aktivnosti u okvir javnih nabavki i ostvare društvenu korist kroz pružanje specifičnih usluga i proizvoda.

Posledice nerešavanja problema

Iako se u gradu Čačku poslednjih godina beleži manji broj nezaposlenih, te se smatra gradom koji ima izuzetno razvijenu biznis zajednicu, neinformisanost o novim modelima poslovanja ukazuju na neiskorišćeni potencijal ove oblasti, ali i na zanemarivanje osetljivih grupa građana koje bi, zahvaljujući ovom modelu, mogle postati ekonomski osnažene.

Ohrabrujuć je podatak iz pomenutog istraživanja čiji je autor CEMA, da bi čak 90.8% anketiranih podržalo ovakav model u svojoj lokalnoj zajednici, s obzirom na to da on doprinosi i pozitivnim promenama u društvu. Štaviše, subjekti socijalnog preduzetništva koji su tokom COVID-19 krize

¹⁹ Ministarstvo finansija Republike Srbije (2024). *Program ekonomskih reformi (ERP) 2024-2026*.

https://www.mfin.gov.rs/upload/media/22IzOH_65a9291613f9d.pdf (poslednji put pristupljeno 28.05.2025.)

²⁰ Srpsko narodno vijeće (2022). *Priručnik o socijalnom planiranju i potrebama starijih osoba*. Zagreb.

<https://snv.hr/wp-content/uploads/2023/03/Prirucnik-o-soc.-planiranju-i-potrebama-starijih-osoba.pdf> (poslednji put pristupljeno 28.05.2025.)

²¹ ESF.hr. *Umjetnost i kultura 54+*. <https://www.esf.hr/natjecaji/socijalno-ukljucivanje/umjetnost-i-kultura-54/> (poslednji put pristupljeno 28.05.2025.)

bili u ulozi poslodavca pokazali su svoju odlučnost da ne smanjuju naknade zaposlenima, kao i da ih ne otpuštaju, uprkos novonastalim finansijskim problemima.²²

Bez efikasno uspostavljenih mera javnih politika koje podržavaju razvoj socijalnih preduzeća, ona će se neminovno susresti sa brojnim izazovima, od osnivanja do pozicioniranja na tržištu, a to dodatno utiče i na skepsu pri osnivanju novih socijalnih preduzeća koja bi odgovorila na potrebe u zajednici. Dodatno, propušta se prilika da se potencijal ovog sektora usmeri ka rešavanju gorućih problema marginalizovanih grupa, kao što su osobe sa invaliditetom ili žene 45+, kako na lokalnom, tako i na nacionalnom nivou. Jedan od primera za to jesu socijalna preduzeća koja se bave zapošljavanjem nezaposlenih lica iz kategorije teže zapošljivih a koji su korisnici državne pomoći. Na ovaj način, pomenuta lica bi se integrisala na tržište rada, postala ekonomski osnažena i ne bi više zavisila od državne pomoći.

Predlog za rešavanje problema

Predlog za rešavanje problema socijalnog preduzetništva u Čačku obuhvata niz koraka usmerenih ka podršci razvoju ovog sektora kako bi se doprinelo rešavanju društvenih izazova i unapredilo ekonomsko stanje marginalizovanih grupa, kao što su žene starije od 45 godina i osobe sa invaliditetom.

Jedan od ključnih koraka je usklađivanje lokalnih akcionih planova sa ciljevima podrške socijalnom preduzetništvu. Ovo bi omogućilo da se, u okviru postojećih programa podršk, poput lokalnih programa ekonomskog razvoja i zapošljavanja, definiše uloga socijalnih preduzeća i osigura adekvatna podrška njihovom razvoju u skladu sa Zakonom o socijalnom preduzetništvu RS.

Potrebno je, unutar lokalnih programskih dokumenata koji regulišu oblasti lokalnog ekonomskog razvoja, zapošljavanja, podsticaja za mlade i podrške za sprovođenje poljoprivredne politike i politike ruralnog razvoja, jasno definisati socijalno preduzetništvo kao ključni faktor koji doprinosi ostvarenju opštih ciljeva u tim područjima. Podršku razvoju socijalnog preduzetništva unutar ovih dokumenata treba formulisati kao podršku izgradnji alata i strategija koje doprinose opštim ciljevima lokalnih programa.

²² Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Republike Srbije (2023). *Program razvoja socijalnog preduzetništva u Republici Srbiji za period od 2023. do 2028. godine i Akcioni plan za njegovo sprovođenje u periodu 2023. do 2025. godine.*

Raspoloživa sredstva jedinica lokalne samouprave (dalje: JLS) koja su namenjena direktnoj pomoći ugroženima mogu se delimično preusmeriti socijalnim preduzećima koja svoj društveni uticaj usmeravaju na rešavanje problema ovih grupa. Na primer, jednostavna praksa može biti besplatno ustupanje prostora koja su u javnom vlasništvu a koja nisu u aktivnoj upotrebi, poput bivših fabrika ili vojnih kasarni, novim inicijativama koja nameravaju da posluju kao socijalna preduzeća. Na taj način, lokalne samouprave značajno doprinose smanjenju početnih troškova za socijalne preduzetnike i olakšavaju njihovo operativno funkcionisanje, bez izlišnih izdataka po JLS.

Za efikasno planiranje javnih politika usmerenih na razvoj socijalnog preduzetništva, ključno je obezbediti pouzdane i relevantne podatke o potrebama tog sektora i njegovom društvenom uticaju. Periodične analize potreba socijalnog preduzetništva na svim nivoima vlasti, kao i Zakon o socijalnom preduzetništvu koji omogućava sistem obaveznog izveštavanja, ključni su mehanizmi za ostvarivanje ovog cilja.²³

Uloga javnih nabavki sa društvenim uticajem takođe je ključna za podršku socijalnim preduzećima. Lokalne samouprave bi trebalo da aktivno uključe socijalna preduzeća u proces javnih nabavki, čime bi ih, s jedne strane, podržale finansijski, ali i doprinele njihovoj većoj vidljivosti i priznavanju njihovog društvenog uticaja.

U Čačku već postoji nekoliko inicijativa i poslovnih ideja koje se ističu u oblasti solidarne ekonomije. Jedna od njih je razvoj preduzeća za proizvodnju medicinske opreme koje bi se bavilo reciklažom elektronskog otpada, dok bi se druga fokusirala na prodaju lokalno proizvedene hrane. Treća inicijativa, koju bi vodile žene iz ruralnih područja, bavila bi se pružanjem usluga keteringa. Upravo bi javne nabavke sa socijalnim elementom ili rezervisane javne nabavke za ovakve projekte mogle biti ključna podrška za njihov dalji razvoj i održivost.²⁴

U cilju jačanja kapaciteta lokalnih institucija za podršku socijalnom preduzetništvu, neophodno je ulaganje u izgradnju znanja i veština zaposlenih u lokalnoj samoupravi. To bi olakšalo administrativne procedure i pružanje podrške socijalnim preduzećima, čime bi se stvorili bolji uslovi za njihov rad i razvoj. Takođe, važno je da lokalne samouprave kreiraju i sprovedu

²³ Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Republike Srbije (2023). *Program razvoja socijalnog preduzetništva u Republici Srbiji za period od 2023. do 2028. godine i Akcioni plan za njegovo sprovođenje u periodu 2023. do 2025. godine.*

²⁴ Cemaforum.rs. *Grad Čačak ima šansu da postane lider u socijalnom preduzetništvu u Srbiji.* [https://www.cema.rs/sr/vest/857/Grad-%C4%8Ca%C4%8Dak-ima-%C5%A1ansu-da-postane-lider-u-socijalnom-preduzetni%C5%A1tvu-u-Srbiji-\(7\)/](https://www.cema.rs/sr/vest/857/Grad-%C4%8Ca%C4%8Dak-ima-%C5%A1ansu-da-postane-lider-u-socijalnom-preduzetni%C5%A1tvu-u-Srbiji-(7)/) (poslednji put pristupljeno 28.05.2025.)

kampanje za podizanje svesti o značaju socijalnih preduzeća u zajednici, kako bi se promovisala njihova uloga i podstaklo interesovanje drugih aktera za saradnju.

Lokalne samouprave bi trebalo i da podrže inicijative za umrežavanje socijalnih preduzeća sa privrednim sektorom, organizacijama civilnog društva, obrazovnim institucijama i drugim relevantnim akterima. Ovo bi omogućilo razmenu resursa, znanja i iskustava, što bi unapredilo rad socijalnih preduzeća, doprinelo razvoju prakse i omogućilo im da ostvare veći društveni uticaj. U kontekstu ekonomskog razvoja grada Čačka, važno je prilagoditi mere podrške namenjene mikro i malim preduzećima tako da obuhvate i socijalna preduzeća. U području zapošljavanja, mere koje podržavaju zaposlenje treba proširiti kako bi uključivale i socijalna preduzeća koja pružaju mogućnosti zaposlenja za marginalizovane i osetljive grupe, putem subvencija ili finansijske i nefinansijske podrške za pokretanje socijalnih preduzeća sa fokusom na radnu integraciju.

U domenu podsticaja i osnaživanja mladih, neophodno je uvesti programe edukacije i finansijske podrške koji bi pomogli mladima u razvoju ideja socijalnih inovacija i pokretanju socijalnih preduzeća. Na kraju, u kontekstu podrške sprovođenju poljoprivredne politike i politike ruralnog razvoja, bitno je prepoznati i prilagoditi mere podrške za socijalna preduzeća koja se bave poljoprivredom, naročito socijalne zadruge, kako bi se osiguralo da imaju jednake mogućnosti za rast i razvoj.

Preporuke

Potrebno je da Grad Čačak:

1. do kraja 2024. godine, u Lokalni akcioni plan zapošljavanja inicira dopune odredbi kojima se podstiče i subvencionishe osnivanje i razvoj socijalnog preduzetništva uz jasno definisane kriterijume;
2. podrži razvoj socijalnih preduzeća kroz rezervisane javne nabavke, tako što će 10% javnih nabavki biti rezervisano za socijalne javne nabavke, a u skladu s članom 37. Zakona o javnim nabavkama;
3. u okviru Programa za podsticaj poljoprivrede uvede dodatne subvencije za podršku osnaživanju žena iz ruralnih područja koje se bave preradom hrane u cilju obezbeđivanja sredstava za dobijanje sertifikata i deklaracija;

4. započne vođenje evidencije o socijalnim preduzećima koja posluju na teritoriji njegove nadležnosti;
5. inicira informativnu i promotivnu kampanju o socijalnom preduzetništvu u medijima i na skupovima privrednika na nivou lokalne zajednice i ka široj javnosti;
6. redovno informiše građane o značaju i benefitima solidarnih modela poslovanja - kao što je socijalno preduzetništvo;
7. podrži medije koji se bave javnim informisanjem o ovoj temi kroz projektno finansiranje;
8. podrži udruženja građana koja se bave istraživanjem i razvojem u oblasti socijalnog preduzetništva ili unapređenjem položaja osetljivih i marginalizovanih grupa u lokalnoj zajednici;
9. definiše i uspostavi kontakt tačke (info centre) na lokalnom i nacionalnom nivou gde bi građani mogli dobiti potrebne informacije, dokumentaciju i podršku za osnivanje i razvoj socijalnih preduzeća.

Zaključak

Budući da je krovni Zakon o socijalnom preduzetništvu donet 2022. godine, ovo je ključni period u kojem jedinice lokalne samouprave treba da prepoznaju značaj ovog modela koji nosi potencijal da reši višedecenijske probleme u njihovoj lokalnoj zajednici. U tom smislu, Grad Čačak je u izuzetno povoljnoj poziciji, budući da se može osloniti na postojeće kapacitete organizacija civilnog društva i novoosnovanih socijalnih preduzeća, kao i da dodatno podrži inicijative i ideje koje imaju potencijal da se razviju u okviru ovog modela. Štaviše, već postoji interesovanje Privredne komore Srbije za saradnjom upravu u ovoj oblasti.

Iako se još čeka na Program za razvoj socijalnog preduzetništva, jedinice lokalne samouprave mogu napraviti prve korake i u postojeće akcione planove uneti izmene i dopune odredbi koje bi se odnosile na podsticanje razvoja socijalnog preduzetništva, s ciljem osnaživanja osetljivih grupa (osoba s invaliditetom, žena 45+) i održivog lokalnog razvoja.

Predlog javne politike pokazuje da postojeći programi državne pomoći ne zadovoljavaju u potpunosti potrebe građana iz osetljivih grupa, kao i da značajan deo ovog dela stanovništva nije obuhvaćen postojećim programima. Ne samo to, već se postojeći programi odnose samo na

pružanje socijalne pomoći, dok model socijalnog preduzetništva omogućava marginalizovanim grupama da se ekonomski osnaže i da kvalitet njihovog života bude unapređen uključivanjem u društvene aktivnosti i tržište rada.

Predlog javne politike sadrži i analizu potencijala i primere mera podrške koje lokalnoj samoupravi mogu olakšati proces dizajniranja i usvajanja mera podrške namenjenih socijalnom preduzetništvu.

Kao što je već pomenuto, u postojećoj klimi gde je kvalitet života opšteg stanovništva drastično opao, grupe koje su i do sada bile ugrožene nalaze se u izuzetno nepovoljnom položaju, te je u interesu jedinica lokalnih samouprava da se pravovremeno uključe u promišljeni program podrške ovog dela stanovništva, a koji je sadržan u modelu socijalnog preduzetništva.